

СТУДЕНТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЯК ВИЖИТИ?

Тельна О. А.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відомо, що під час війни на ризик втратити здоров'я та життя найбільше наражаються найнезахищеніші категорії цивільного населення: діти, жінки, літні люди, особи з хронічними захворюваннями та / чи інвалідністю. Проте, якщо становищу матерів і дітей, а також осіб похилого віку урядом і громадськістю, як правило, приділяється достатньо уваги й у питаннях організованої евакуації, й у централізованому забезпеченні продуктами харчування, питною водою, необхідними медикаментами, засобами гігієни, то потреби людей із інвалідністю, якщо вони не є дітьми чи особами похилого віку, найчастіше залишаються поза увагою відповідних державних структур (Interagency Standing Committee, 2019)¹. На жаль, це питання залишається й поза увагою наукової спільноти нашої держави, котра, приділяючи посилену увагу освіті, соціальному захисту, охороні здоров'я, реабілітації та культурній інклюзії дітей і молоді з інвалідністю, досі не проводила серйозних досліджень проблематики виживання студентів із психофізичними порушеннями в зоні збройного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У вітчизняних наукових дослідженнях практично не розроблено залишається тематика виживання й евакуації повнолітніх осіб із інвалідністю, котрі навчаються в закладах вищої освіти України і часто проживають самостійно (окремо від родини в інших містах). Системний моніторинг ситуації щодо забезпечення базових прав цієї категорії населення здійснюють лише міжнародні правозахисні організації та їхні філії в Україні, такі, наприклад, як Human Rights Watch, профільні агенції ООН, Українська Гельсінська спілка, Національна асамблея людей з інвалідністю України. Лише в щорічних звітах цих організацій, підготовлених для міжнародної спільноти в межах виконання державою вимог Конвенції ООН про права людей із інвалідністю, ратифікованої Украї-

ною в 2010-му році, можна знайти достовірні дані про умови життя дорослих осіб із інвалідністю в зоні бойових дій.

Серед зарубіжних дослідників, які в останні роки займалися означеною проблематикою, варто передовсім згадати Еліс Прідді, котра у своїй науковій праці «Disability and Armed Conflict» висвітлює становище людей із інвалідністю, включно зі студентською молоддю, котрі опинились у зоні проведення бойових дій п'яти країн світу: Демократичної республіки Конго, Колумбії, Палестини, України та В'єтнаму. Авторка, зокрема, доходить висновку про систематичне порушення базових прав осіб із інвалідністю та нехтування більшістю відповідних статей Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, наголошуючи на необхідності міжнародним гуманітарним агенціям посилити увагу до висвітлення та розв'язання численних проблем виживання й евакуації повнолітніх осіб із інвалідністю, котрі проживають окремо від членів своїх родин або відповідних соціальних чи освітніх установ і змушені самостійно шукати шляхи задоволення базових потреб і організації свого функціонування та життєдіяльності².

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Варто, однак, зазначити, що й наведені вище джерела науково достовірної інформації не виділяють студентів із інвалідністю в окрему групу, відносячи їх до категорії дорослих. На нашу думку, це неможна вважати правильним, оскільки молоді люди, котрі мають інвалідність і навчаються в закладах вищої освіти, будучи повнолітніми особами, ще не користуються всіма належними правами та свободами дорослих, але, водночас, належать до пільгового контингенту, отримуючи фінансову, психологічну та соціальну підтримку від свого освітнього закладу, профільних громадських організацій і соціальної служби за місцем фактичного проживання (Olha Telna, 2017)³. З огляду на це, ми вирішили провести кейс-стаді, присвячене проблематиці виживання й можливостей евакуації студентів із інвалідністю, котрі з початком повномасштабного вторгнення російських військ 24-го лютого

¹ Interagency Standing Committee. (2019). IASC Guidelines, Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-task-team-inclusion-persons-disabilities-humanitarian-action/documents/iasc-guidelines>

² The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. 106 p.

³ Telna, O. Disabled Youth in Ukraine: the Governmental Policies and Grassroots Activities. *Молодий вчений* № 7 (34) липень, 2016. С. 456-459.

2022 року опинились у зоні активних бойових дій на сході України (зокрема, в місті Харкові).

Формулювання цілей статті. Метою дослідження було на основі аналізу й узагальнення особистого досвіду опосередкованих учасників російсько-української війни з числа студентів із інвалідністю сформулювати універсальні поради, що допоможуть цій категорії населення вижити в зоні активних бойових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проведене дослідження складалося з двох частин: емпіричної і теоретичної. Емпірична частина полягала в проведенні структурованих інтерв'ю зі студентами українських закладів вищої освіти Харкова, котрі мають інвалідність і досвід перебування в зоні активних бойових дій. Теоретична частина складалася з аналізу міжнародного законодавства у сфері захисту прав людей із інвалідністю під час збройних конфліктів, узагальнення даних, отриманих у результаті експертних інтерв'ю, та визначенні загальних рекомендацій, які могли б допомогти студентам із інвалідністю вижити в зоні активних бойових дій.

У дослідженні взяло участь 16 респондентів (9 дівчат і 7 хлопців), які навчаються в 9-и закладах вищої освіти м. Харкова та мають інвалідність, спричинену порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелекту, психоемоційної сфери. Варто зазначити, що 6 респондентів (37.5%) походять із родин, які раніше евакуювались з тимчасово окупованих територій донецької та луганської областей. Наші респонденти, маючи досвід більш або менш тривалого перебування на території, де проводяться активні бойові дії, виступили у ролі експертів, на основі особистого досвіду котрих було узагальнено фактичні дані та сформульовано універсальні поради, що можуть бути корисними студентам із різними видами інвалідності під час вимушеного перебування в зоні збройних конфліктів або військової окупації. З міркувань безпеки особисті дані та відомості про точні місця проживання і навчання респондентів у статті не розголошуються.

Процедура дослідження. Визначення кола респондентів і їхнє інтерв'ювання відбувалось упродовж березня 2022 року та визначалось конкретними життєвими обставинами авторки та учасників дослідження, що динамічно змінювались і вимагали гнучкості та терплячості в організаційних питаннях. Теоретичний аналіз наукової літератури з проблематики дослідження та систематизація емпіричних даних, отриманих у результаті експертних інтерв'ю здійснювались упродовж двох тижнів на початку квітня. Розуміючи, що все це не могло не вплинути на можливу недостатньо високу об'єктивність і валідність результатів дослідження, ми, тим не

менш, вважаємо, що воно є актуальним і заслуговує на увагу тих, хто цікавиться питаннями захисту прав осіб із інвалідністю в умовах збройних конфліктів.

Інтерв'ювання респондентів здійснювалося з їхньої згоди дистанційно за допомогою телефонного зв'язку, спілкування в месенджерах, електронного листування. Всі учасники свідомо виступали в ролі експертів і знали, що їхній особистий досвід буде використано для формулювання універсальних порад студентам із інвалідністю, яким необхідно вижити в зоні збройного конфлікту.

Результати дослідження. З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24-го лютого 2022 року непропорційно високому ризику втрати здоров'я чи життя та суттєвого погіршення життєвих умов піддалися близько 2.7 мільйона українців із інвалідністю (European Disability Forum, 2022)⁴. У цій групі населення студенти з інвалідністю становлять значну частку, оскільки більшість випускників спеціальних і інклюзивних шкіл України вступають до закладів вищої освіти, щоб здобути фах і можливість отримати добре оплачувану роботу (Olha Telna, 2017)⁵.

Харків – друге за розміром місто країни й найбільший освітній центр, у якому навчається близько трьохсот тисяч студентів (Kharkov Info, 2021)⁶ – від найперших годин збройного конфлікту зазнав артилерійських і ракетних обстрілів. Не минуло й тижня з початку вторгнення російських військ на територію України, як ворог почав скидати бомби, в тому числі й касетні, на студентські гуртожитки та навчальні будівлі університетів. Зокрема, 2-го березня ракетним ударом було критично пошкоджено один із корпусів Харківського національного університету імені Василя Каразіна (Douglas Busvine, 2022)⁷. Упродовж перших тижнів війни пошкоджень і руйнувань також зазнали ХНУПС імені Івана Кожедуба, ХНУБА, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», Український державний університет залізничного транспорту, ННЦ «ХФТ», ХРІДУНАДУ при Президентові України

⁴ European Disability Forum (2022). Protection and safety of persons with disabilities in Ukraine. Open letter to the Head of the European Institutions, European, Russian and Ukrainian Heads of State and NATO 24 February 2022. <https://www.edf-feph.org/protection-and-safety-of-persons-with-disabilities-in-ukraine/>

⁵ Telna, O. Disabled Youth in Ukraine: the Governmental Policies and Grassroots Activities. *Молодий вчений*. № 7 (34) липень, 2016. С. 456-459.

⁶ Kharkov Info (2021) Universities in Kharkov. Official website accessed on apr 2, 2022 <http://www.kharkovinfo.com/universities.html>

⁷ Busvine, D. (2022). Mayor of Kharkiv says city holds out against Russian bombardment. *Politico* March 2, 2022 10:26 am. <https://www.politico.eu/article/kharkiv-holds-out-after-shelling-rocket-strikes-russia-ukraine/>

(Харківська обласна державна адміністрація, 2022)⁸. Це унеможливило проведення навчальних занять і примусило студентів харківських закладів вищої освіти шукати порятунку в укриттях: переважно в підвалах і на підземних станціях метрополітену.

Централізована евакуація населення Харкова місцевою владою не проводилась, і студенти з інвалідністю, як і решта осіб із психофізичними порушеннями, залишилися фактично сам-на-сам із критично складними життєвими обставинами, коли про власну безпеку вони мусили подбати самі (Olha Telna & Daniel J. Gerstle, 2022)⁹.

12 учасників дослідження (75%) спробували під час повітряної тривоги спускатись у підвали гуртожитків, де вони мешкали, але це завдання виявилось для них надскладним, оскільки, як засвідчили студенти з глибокими порушеннями слуху, вони не знали, коли починається та закінчується повітряна тривога, й, за словами студентів із порушеннями зору та опорно-рухового апарату, до підвалу ведуть «посипані», «дуже круті» сходи, а всередині «вогко» й «немає на чому сидіти». Також, усі респонденти скаржилися на відсутність у найближчому до них бомбосховищі чи підвалі туалету, твердої підлоги, хорошої вентиляції, освітлення. Студенти з порушеннями зору засвідчили, що вони не мали можливості самостійно визначити місце розташування найближчого до них підземного укриття, оскільки карти бомбосховищ, опубліковані в Інтернеті місцевою владою, були виключно графічними й не містили текстових описів, доступних для розпізнавання програм зчитування з екрану, якими користуються незрячі. Відповідної ж інформації шрифтом Брайля чи в аудіо форматі «просто не було», що є прямим порушенням вимог і правил, визначених Конвенцією ООН про права людей із інвалідністю (United Nations, 2006)¹⁰, тож вони мусили або просити когось зі студентів без інвалідності супроводжувати їх до та з укриття, або «взагалі нікуди не ходити» і залишатись у своєму помешканні.

Із 4-ох інших респондентів (25%), які, рятуючись від обстрілів і бомбардувань, спускалися до найближчої станції метро, лише одна особа (слабозора студентка, котра мешкає поряд зі станцією метрополітену та, за її висловом, має «гарних подруг») була задоволена отриманим досвідом, решта ж повідо-

мили про «загальну істерію», відсутність «організованої підтримки населення та інформування», наголошуючи на тому, що вони не розуміли, «що відбувається навколо», «куди потрібно рухатись і що робити». (Абсолютно всі експерти повідомили про те, що їм доводилося просити допомоги в інших людей, аби зорієнтуватись у ситуації, безпечно дістатися до укриття, знайти в укритті місце для себе. Внаслідок цього, респонденти вирішили надалі залишатись у власних помешканнях і не намагалися сховатись у спеціально відведених укриттях.

Усупереч міжнародним рекомендаціям щодо захисту прав людей із інвалідністю підчас гуманітарних криз (Interagency Standing Committee, 2019)¹¹, харківська міська влада та чиновники закладів вищої освіти жодним чином не намагалися організувати централізовану евакуацію чи іншу допомогу студентам із інвалідністю, про що звітували всі наші респонденти, котрі мусили звертатися до своїх родичів, друзів і громадських організацій, аби ті допомогли їм із отриманням актуальної інформації в питаннях забезпечення життєдіяльності та власної безпеки. Фактично, як і в ситуації російського вторгнення на територію східної України в 2014 році, уряд виявився цілковито неспроможним забезпечити дотримання прав і свобод осіб із інвалідністю, про що свідчать результати дослідження іноземних експертів (Alice Priddy, 2019)¹². Наші респонденти повідомили, що мусили не тільки самостійно приймати всі рішення, що прямо й опосередковано впливали на їхню безпеку, а й не мали достатньої інформації в доступних для себе форматах, що часто наражало їх на додаткові ризики погіршення психофізичного стану та навіть втрати життя. 1 респондент повідомив, що «дивом уник смерті від «Граду»», стоячи з товаришем на вулиці в довгій черзі до супермаркету.

У питаннях евакуації респонденти також не знайшли підтримки у місцевої влади, хоча 14 із 16-и учасників дослідження (87.5%) зверталися з відповідними проханнями до урядових структур. У відповідь вони чули: «Ми внесемо вас до списку. Чекайте дзвінка від нашого працівника», але з жодним із наших респондентів так ніхто і не зв'язався. На допомогу їм прийшли профільні громадські організації та волонтери.

За свідченнями 15-и респондентів (93.75%), виїхати з обстрілюваного Харкова та дістатися безпечного місця в інших регіонах України чи Євро-союзу їм допомогли «добрі люди», й 1 студент

⁸ Близько 60 шкіл харківської області пошкоджено внаслідок ворожих обстрілів. Харківська обласна адміністрація. 21 березня, 2022 | 16:06). <https://kharkivoda.gov.ua/news/114972?sv>

⁹ Telna Olha, Daniel J. Gerstle (2022). Here's what Ukrainians with disabilities face as we cope with war. The New Humanitarian. Apr. 18. <https://www.thenewhumanitarian.org/opinion/first-person/2022/04/18/russian-invasion-experienced-by-disabled-ukrainian-person>

¹⁰ United Nations (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol. New York: United Nations.

¹¹ Interagency Standing Committee. (2019). IASC Guidelines, Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-task-team-inclusion-persons-disabilities-humanitarian-action/documents/iasc-guidelines>

¹² Priddy, A. (2019). Disability and Armed Conflict. The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. 106 p.

евакуювався разом із родичами, котрі спеціально приїхали за ним із села в сусідній області, де на той час було ще достатньо безпечно. На прохання розповісти більше про «добрих людей», які допомогли евакуюватися студентам із інвалідністю, ми дізналися, що 10 респондентів (62.5%) виїхали з міста разом із учнями спеціальних шкіл, у яких вони колись навчалися, ще 3-ом особам (18.75%) допомогла громадська організація «Право вибору», що з найперших днів збройного конфлікту почала опікуватись питаннями евакуації людей із інвалідністю та членів їхніх родин (Olha Telna & Daniel J. Gerstle, 2022)¹³, а решта 2-є студентів із інвалідністю скористалися допомогою своїх особистих знайомих з-за кордону, котрі через благодійні фонди, назви яких респонденти не озвучили, бо «забули» чи не знали, організували для них безпечний шлях до Львова і потім за кордон, де вони і зараз перебувають, мешкаючи в родинях своїх знайомих.

Завершуючи розгляд питання евакуації студентів із інвалідністю, варто сказати, що системним вивезенням людей із тяжкими порушеннями психофізичного розвитку урядові структури та національні неурядові організації, такі, наприклад, як «Боротьба за права», «Dostupno.ua», «Станція Харків» та «Славутич-транзит»¹⁴, почали за фінансової підтримки іноземних донорів займатися тільки у другій половині березня, коли збройний конфлікт тривав уже понад 4 тижні й чимало людей постраждали, якщо не фізично, то психічно й емоційно. На суттєве погіршення психоемоційного стану поскаржилися всі наші респонденти, зазначаючи, що почуття дезорієнтованості, фрустрації, самотності та непотрібності, невизначеності та постійного страху змусили їх шукати можливості евакуюватися до безпечних місць поза зоною збройного конфлікту.

На запитання про те, як їм вдалось уникнути фізичних травм і вижити в місті, де велись активні бойові дії, абсолютно всі респонденти відповіли, що без сторонньої допомоги їм би «цього не вдалося», вони б «не впоралися». 8 учасників дослідження (50%) скористалися допомогою сусідів по гуртожитку в питаннях забезпечення продуктами харчування та найнеобхіднішими товарами, 4 (25%) замовляли товари через Інтернет, «доки ще працювали служби доставки», решта ж (25%) «сиділи без нічого», боячись виходити з дому й не маючи «надійних друзів», які б захотіли піти з ними чи замість них до крамниці. Варто зазначити, що ці четверо студентів із інвалідністю під час інтерв'ю виявили найвищий рівень фрустрації, пояснюючи свій стан

тим, що у мирний час вони звикли «забезпечувати себе самостійно» й «не мали потреби в допомозі ніяких громадських організацій», тож їм довелося «ламати себе», щоб адаптуватися до зміненої життєвої ситуації.

Найменше скарг і негативу ми почули від тих студентів із інвалідністю, які мають чимало друзів і знайомих, як у Харкові, так і в інших містах України та за кордоном, які підтримують контакт із іншими випускниками своїх шкіл, які є членами профільних громадських організацій і ведуть активне соціальне життя, в тому числі й у соцмережах. Ці респонденти (11 осіб), незалежно від типу психофізичного порушення, послідовно висловлювали вдячність людям, які їм допомагали, з оптимізмом говорили про майбутнє своє й України, озвучували бажання бути корисними іншим, прагнули допомагати «хоч чимось» тим, хто і досі потребує підтримки та сторонньої допомоги. Вони відчують готовність брати активну участь у волонтерському русі, допомагаючи міжнародним благодійним фондам доставити гуманітарну допомогу до тих людей із інвалідністю, котрі й досі залишаються в зоні збройного конфлікту, та надаючи останнім інформаційну і психологічну підтримку.

Обробивши й узагальнивши результати експертних інтерв'ю, ми змогли сформулювати декілька загальних порад, які, на думку наших респондентів, можуть бути корисними студентам із інвалідністю, для виживання в зоні збройного конфлікту. Ці поради подано у вигляді настанов із цитуванням найбільш колоритних висловів наших експертів.

1. Якщо ви є людиною з інвалідністю, що суттєво обмежує вашу самостійність і незалежність від сторонньої допомоги, вам необхідно навчитися швидко ухвалювати важливі рішення та розвинути в собі реалістичне ставлення до самого / самої себе та власних можливостей / неспроможностей. Війна – «жорстока штука», й у ній «кожен піклується тільки за себе та за своїх найдорожчих». «Не тіштеся сподіваннями, що добрі сусіди, родичі, соцзахист, міська рада чи громадські організації», до яких ви належите, забезпечать вас усім необхідним. «Ні. Цього не станеться. Доброта до всіх і благодійність є привілеєм мирного, ситого життя. У війни закони інші.» Тепер тільки ви самі відповідаєте за себе й у багатьох випадках за тих, хто з вами поряд.

2. Виявляйте гнучкість і соціальну активність. Ініціюйте спілкування з усіма, кого знаєте, і з тими, кого не знаєте теж. У критичній ситуації «може виявитися, що допомогу вам доведеться шукати скрізь і просити / приймати від будь-кого. Але повторюю ще раз: ніхто не прийде й не принесе вам усе готовеньке на золотій тарілочці, – йдіть і шукайте, запитуйте, просіть!» «Забудьте про ті чудові дні, коли ви самостійно робили те й те, під обстрілами ви й із дому не

¹³ Telna Olha, Daniel J. Gerstle (2022). Here's what Ukrainians with disabilities face as we cope with war. The New Humanitarian. Apr. 18. URL: <https://www.thenewhumanitarian.org/opinion/first-person/2022/04/18/russian-invasion-experienced-by-disabled-ukrainian-person>

¹⁴ Ibid.

вийдете» самостійно. «Якщо ви мовчки сидітимете у своєму кублі, люди можуть і взагалі не дізнатися, що ви є», що потребує допомоги. Тому освоюйте спілкування у соцмережах, підтримуйте зв'язок із якомога більшою кількістю людей: хтось обов'язково повідомить вам інформацію, яка «порятує від голоду, холоду та допоможе вижити і врятуватися».

3. Будьте допитливими та винахідливими. Шукайте перевірені джерела достовірної інформації, збирайте поради людей, досвід яких може знадобитись особисто вам. Не витрачайте часу на перегляд усього, що публікується в засобах масової інформації, обирайте для себе та запам'ятовуйте тільки те, що потенційно допоможе вам вижити. «Записуйте телефони аварійних / довідкових служб навіть тоді, коли у вас іще є вода, електрика, газ і опалення, бо через годину їх може не стати. Зберігайте собі контакти волонтерських і рятувальних місій у своєму районі, навіть якщо не збираєтесь до них звертатися. Досвід показує, що все змінюється дуже швидко, а бомбардувальник над головою чи «Гради» неподалік швидко прочищають мозок і змінюють світогляд докорінним чином.» Доки ще є інтернет, знайдіть і завантажте собі кілька найпростіших рецептів приготування хліба / перепічок, інших страв, про які б ви й не подумали за нормального життя, але котрі зможете зробити із того, що маєте. «Харчі використовуйте економно. Зважайте на те, що електрика може зникнути в будь-який момент, і це суттєво змінить усе ваше життя.»

4. Допомагайте іншим. Не занурюйтеся з головою у своє горе, «не захоплюйтеся власною бідною та безпорадністю». Мобілізуйте всі свої фізичні та духовні ресурси на підтримку інших. Вислуховуйте, співчуйте, розраджуйте, піднімайте дух усім, кому можете – «вони зроблять для вас те саме, а то й іще більше». Діліться корисною інформацією із друзями та знайомими, ведіть інформаційну кампанію з розповсюдження правдивих новин, «допомагайте усім навколо, якщо не ділом, то бодай словом, адже це також багато важить», особливо у ситуації безпосередньої загрози людському життю та здоров'ю.

5. Намагайтеся зберігати розсудливість і холоднокровність. «Плачесься, то поплачте. Але не довго. Мотайте шмарклі на кулак, але без вагань залишайте всі свої улюблені речі, прекрасні ремонти, рідненьку техніку тощо, доки ще є така можливість.» Ваше життя є дорожчим. «Якщо прилетить до вас додому, ви все одно не зможете врятувати власне майно.» Тому думайте лише про те, як зберегти життя собі та людям поряд. Зважайте, що допомога вам може наразити інших на смертельну небезпеку, «думайте не лише про себе, а і про інших!»

6. Вирушаючи в евакуацію, беріть зі собою «тільки найцінніше та найнеобхідніше (життєво важливі документи, гроші, зміну білизни / одягу,

рушник, запас води та їжі на якийсь час, але тільки те, що не псується, займає мало місця та не важке)». Не забудьте покласти «свої ліки та перекис, йод, бинт, септил – усе, що може знадобитися для надання найпершої невідкладної допомоги в польових умовах. Гуманітарні коридори, як ми тепер знаємо, теж можуть обстрілювати, тож бажано мати чим зупинити кров, продезінфікувати рану тощо. Не беріть того, що може розбитися та попсувати інші речі!» Пам'ятайте, у вас мусить бути з собою тільки те, що ви здатні нести самостійно. «Поруч не буде нікого, хто тягатиме ваші торби!» Підпишіть свій наплічник так, аби було легко його знайти і «щоб на КПП бачили, що ви не диверсант / диверсантка, а біженець / біженка». Не соромтеся попросити про допомогу в пересуванні та інших побутових питаннях, «але не нахабнійте». Пам'ятайте, що всім тепер важко, що не тільки ви, а «всі кругом тепер потребують розради та особливого ставлення». Дякуйте, всміхайтесь по можливості. «Намагайтеся поводитися по-людськи. Пам'ятайте: все зроблене і не зроблене людиною до неї ж і повертається!»

7. Коли опинитесь у безпечному місці, не забувайте висловлювати вдячність усім, хто вам допоміг. Спробуйте допомогти іншим, хто й досі залишається в зоні бойових дій. «Не переставайте активно діяти, підтримуючи всіх, кого можете. Займіть мозок і тіло корисною діяльністю.» Спробуйте відновити самостійність і незалежність. «Робіть усе можливе для полегшення життя інших людей і для наближення перемоги.»

Висновки

Результати проведеного дослідження дозволили зробити висновок про неспроможність уряду України в зоні збройного конфлікту досягти рекомендованого Конвенцією ООН про права людей із інвалідністю рівня забезпечення прав студентів із інвалідністю на безперешкодний доступ до інформації, від якої безпосередньо залежить якість їхнього життя, до безпечних укриттів і послуг, які допоможуть вижити цій категорії населення в умовах активних бойових дій, до евакуаційних коридорів і гуманітарної допомоги. Студенти з порушеннями слуху скаржилися на неіснування системи візуального оповіщення під час повітряної тривоги, брак сурдоперекладачів у громадських місцях та на новинних інтернетсайтах і телеканалах. Студенти з порушеннями зору повідомили про неадаптованість інформації у засобах масової інформації до потреб незрячих, які користуються шрифтом Брайля та / чи програмами синтезу мовлення. Студенти з порушеннями опорно-рухового апарату засвідчили тотальну непристосованість громадських укриттів до потреб осіб із обмеженою мобільністю. Студенти з психоемоційними й інтелектуальними розладами скаржи-

лися на недостатній супровід і нехтування їхніми особливими потребами в спрощеному поданні інформації та психологічній підтримці. Всі респонденти зауважили незадовільний рівень готовності соціальних служб до своєчасного розв'язання найважливіших проблем забезпечення людей із інвалідністю найнеобхіднішими продуктами харчування, питною водою та ліками.

Проблема організованої евакуації студентів із інвалідністю в перший місяць повномасштабного збройного конфлікту також виявилася для українського уряду нерозв'язною, оскільки жоден із учасників дослідження не зумів скористатися державною допомогою, залишаючи зону активних бойових дій. Студенти з інвалідністю безпечною евакуацією завдячують адміністраціям своїх колишніх шкіл, профільним громадським організаціям і волонтерам, які з-за кордону профінансували й організували їхні подорожі до безпечних місць.

Зважаючи на те, що студенти з інвалідністю, що опинились у зоні збройного конфлікту, залишилися практично сам-на-сам зі своїми проблемами й не отримали жодної підтримки ні від уряду, ні від закладів освіти, в яких вони навчаються, вдаючись до допомоги друзів, знайомих, родичів і просто небайдужих людей, варто наголосити на нагальній необхідності всебічного висвітлення цієї

проблеми у звітах національних і міжнародних правозахисних організацій із подальшим посиленням міжнародного впливу на уряд України у сфері забезпечення прав осіб із інвалідністю; на потребі всебічного обговорення з урядовими структурами, відповідальними за соціальний захист, освіти, охорону здоров'я, цивільного захисту та засоби масового оповіщення, необхідності надавати інформацію та послуги з урахуванням потреб осіб із усіма формами інвалідності; на важливості активної участі громадського сектору в підготовці до кризових ситуацій і виробленні шляхів їх розв'язання з фокусом на вирішенні проблем забезпечення життєдіяльності найнезахищеніших верств населення. Також, на нашу думку, варто було б у закладах освіти всіх рівнів і форм власності провести інформаційну кампанію щодо необхідності врахування прав осіб із інвалідністю не лише на рівний доступ до освіти, але й до соціальних послуг, зокрема, до гуманітарної допомоги та евакуації.

Розуміючи, що це дослідження, проведене в умовах активного збройного протистояння України військовій агресії Російської Федерації, не може претендувати на всеосяжність і вичерпність, вважаємо, все ж таки, що його результати є достатньо показовими та важливими для того, щоб бути оприлюдненими, і заслуговують на увагу наукової спільноти.

Інформація про автора:

Тельна Ольга Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

7, пер. Руставели, Харків, 61000, Україна

Information about the author:

Telna Olha Anatoliivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Correctional Education and Special Psychology

Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"

of the Kharkiv Regional Council

7, Rustaveli lane, Kharkiv, 61000, Ukraine